

برگزاری به صورت آنلاین می باشد

سازمان صنعت، معدن و تجارت خوزستان

فراخوان مقاله

دانشگاه شهید چمران اهواز

نمایه مقالات

پایگاه استنادی علوم جهان اسلام
۰۹۳۶۷۷-۱۲۲۰

پایگاه اطلاعات علمی
جهاد دانشگاهی

پایگاه اطلاع رسانی سیولیکا

ششمین کنفرانس ملی

اقتصاد، مدیریت و حسابداری

6th

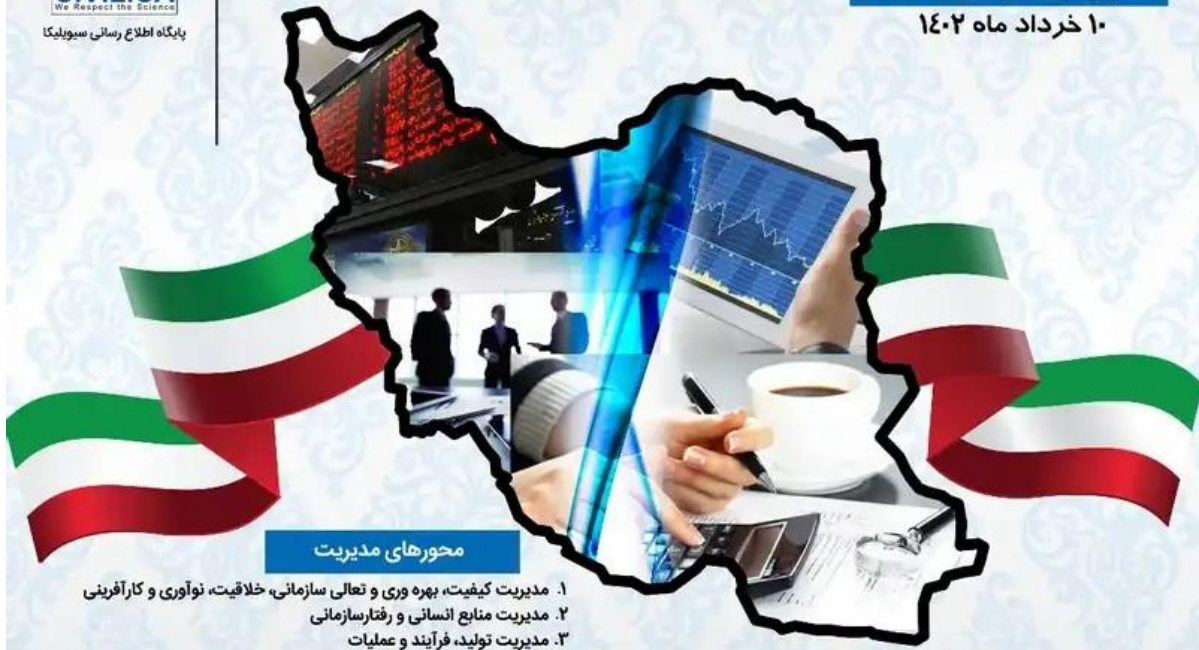
National Conference on Economics, Management and Accounting
June 28th, 2023 - Ahvaz, Iran.

۷ تیرماه ۱۴۰۲ - اهواز

www.6ema.ir

آخرین مهلت ارسال مقالات:

۱۰ خرداد ماه ۱۴۰۲

محورهای مدیریت

۱. مدیریت کیفیت، بهره وری و تعالی سازمانی، خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی
۲. مدیریت منابع انسانی و رفتار سازمانی
۳. مدیریت تولید، فرآیند و عملیات
۴. مدیریت دانش پروژه و چالشهای سازمانهای پروژه محور
۵. مدیریت فناوری اطلاعات
۶. مدیریت تکنولوژی، تحقیق و توسعه
۷. مدیریت زنجیره تامین
۸. مدیریت دولتی

محورهای حسابداری

۱. حسابداری دولتی، صنعتی و بازرگانی
۲. بورس، مالیات و امور مالیاتی
۳. نقش حسابداران و حسابرسان در ایفای مسئولیت اجتماعی شرکتها
۴. حسابداری رمزارزها و گزارشگری مالی در محیط بلاکچین
۵. آموزش حسابداری و حسابرسی
۶. حسابداری و ارزشگذاری داراییهای نامشهود و منابع انسانی

محورهای اقتصاد

۱. اقتصاد دیجیتال و اقتصاد دانش بنیان
۲. تبیین اهمیت و نقش دانش اقتصاد و مدیریت در توسعه کشور
۳. تحول دیجیتال در حوزه مالی، بانکداری، بیمه و بورس
۴. دیدگاه ها، نظریه ها و یافته های پژوهشی داخلی و خارجی در حوزه های مالی
۵. اقتصاد محیط زیست
۶. اقتصاد تجارت و نفت و گاز و اقتصاد بین الملل
۷. اقتصاد شهری
۸. توسعه اقتصادی و برنامه ریزی
۹. مدیریت بحرانهای اقتصادی

دبیرخانه علمی: اهواز، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی

دبیرخانه اجرایی: اهواز، سازمان صنعت، معدن و تجارت خوزستان، اداره آموزش، پژوهش و فناوری

دبیرخانه پشتیبانی: اهواز، دانشگاه شهید چمران اهواز، خیابان استادیوسف بیات فر، ساختمان مرکز رشد، واحد ۱۴

تلفن: ۰۶۱۳۳۳۶۷۰۴۸ داخلی ۱۲۶ - اطلاع رسانی: ۰۹۰۲۰۸۵۲۰۹۷ - ایمیل: 6emaconfahv@gmail.com

بررسی اثرگذاری مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی مریم ریشه‌چی فیاض، محمدعلی فلاحی

مریم ریشه‌چی فیاض^۱، محمدعلی فلاحی^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد "دانشکده علوم اداری و اقتصاد" دانشگاه فردوسی مشهد

۲. نویسنده مسئول: استاد گروه اقتصاد "دانشکده علوم اداری و اقتصاد" دانشگاه فردوسی مشهد

* Email: falahi@um.ac.ir

چکیده

شکاف طبقاتی و نابرابری درآمدی از اصلی‌ترین مشکلات جوامع است و اکثر انقلاب‌ها باهدف ایجاد عدالت و فرصت‌های برابر و کاهش نابرابری شکل گرفته است زیرا نابرابری درآمدی ابعاد گسترده‌ای از جامعه را تحت تاثیر قرار می‌دهد. به عبارتی از آن جایی که افزایش نابرابری و شکاف طبقاتی می‌تواند آثار زیان‌بار برای دولت و جامعه به بار آورد، مواردی از قبیل ایجاد رفاه، برطرف ساختن محرومیت‌ها، رفع تبعیض‌ها، ایجاد امکانات عادلانه و برطرف کردن نابرابری‌های اجتماعی از وظایف اصلی و مهم هر دولتی است. یکی از مهم‌ترین و شهودی‌ترین ابزارهای دولت برای توزیع مجدد درآمد و کاهش نابرابری، استفاده از سیاست‌های مالی و مالیات است. دولت‌ها با ایجاد یک نظام مالیاتی بهینه می‌توانند در کاهش نابرابری درآمدی نقش بسیار زیادی داشته باشند. در این پژوهش با کمک روش داده‌های تابلویی به بررسی نحوه اثرگذاری مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی در ۳۱ استان ایران طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۶ پرداخته شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهند که مالیات‌ها مستقیم علاوه بر اینکه وضع نابرابری در استان‌ها را بهبود ندهد است؛ بلکه باعث افزایش نابرابری شده است. تورم نیز باعث افزایش نابرابری شده است؛ اما افزایش درآمد سرانه باعث کاهش نابرابری در سطح استان‌های ایران شده است.

واژه‌های کلیدی: مالیات، سیاست‌های مالی، نابرابری درآمدی، توزیع ناعادلانه، داده‌های تابلویی، استان‌های ایران.

مقدمه

داشتن جامعه عادلانه و برابر از نیازهای اساسی انسان‌ها است. در جوامعی که توزیع درآمد نابرابر است معمولاً درصد کمتری از درآمد کل جامعه به دهک‌های متوسط و پایین جامعه می‌رسد. این نابرابری در توزیع درآمد مانع شکوفایی برخی استعدادها و باعث از بین رفتن نیروی انسانی فعال و کارآمد می‌شود. اگر راهکارهایی برای جلوگیری از نابرابری درآمدی اعمال نشود باعث اعتراض‌های عمومی و از بین رفتن نظم اجتماعی و سیاسی می‌شود. در نتیجه آثار نامطلوبی بر رشد اقتصادی خواهد داشت (حیدری و حسن‌زاده، ۱۳۹۵). در بین استان‌های کشور نابرابری درآمدی زیادی وجود دارد. اگر شاخص درآمد سرانه هر استان به عنوان سطح درآمدی استان در نظر گرفته بشود، آمارهای حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران نشان‌دهنده نابرابری در حال افزایش بین استانی در ایران هست؛ به صورتی که بیش از نیمی از تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۱۳۹۸، در ۵ استان (تهران، خوزستان، اصفهان، خراسان رضوی و فارس) متمرکز بوده و حدود ۴۷/۵ درصد باقیمانده بین ۲۶ استان تقسیم شده است. این بررسی‌ها نشان‌دهنده شدت نابرابری منطقه‌ای در ایران است.

نابرابری استانی و منطقه‌ای منجر به افزایش مهاجرت به شهرها و نواحی پردرآمدتر می‌شود که نتیجه آن افزایش حاشیه‌نشینی، بیکاری، آلودگی و بسیاری از مشکلات اجتماعی شهرهای پرجمعیت می‌شود. متغیرها و شاخص‌های کلان اقتصادی بسیار زیادی بر نابرابری درآمدی اثرگذار هستند؛ زیرا نابرابری از شاخص‌های بسیار مهم اقتصادی است که هم عوامل کلان اقتصادی مانند تورم، بیکاری، درآمد سرانه و... و هم عوامل خرد اقتصادی مانند میزان درآمد فردی جامعه و نحوه خرج کردن افراد و... بر آن تأثیر مستقیم دارند.

روش‌های متعددی برای کاهش نابرابری درآمدی در جامعه وجود دارد، بعضی از روش‌ها مانند دادن یارانه به افراد دهک‌های پایین درآمدی اثر فوری و مستقیم بر نابرابری داشته و بعضی از روش‌ها مانند کاهش نرخ بیکاری و ایجاد اشتغال اثر غیرمستقیم و بلندمدت دارد. از بین راهکارها و ابزارهایی که برای بهبود توزیع درآمد وجود دارد، مالیات بهترین و کارآمدترین ابزار توزیع درآمد در جامعه است. مالیات انواع مختلفی دارد و در هر کشور میزان و نوع آن بنا به شرایط آن کشور وضع می‌شود. در حالت کلی مالیات‌ها به دودسته کلی مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شود. مالیات‌های مستقیم معمولاً اثرگذاری بیشتر و مطلوب‌تری دارند زیرا می‌توان به صورت تصاعدی اجرا کرد در صورتی که مالیات‌های غیرمستقیم دارای ساختار نزولی هستند (ماسگریو^۱ و تین^۲، ۱۹۴۸).

نظریه‌های توزیع درآمد به دو گروه عمده نظریه‌های توزیع درآمدی مبتنی بر عوامل تولید و توزیع درآمد شخصی تقسیم می‌شود. توزیع درآمد مبتنی بر عوامل تولید (توزیع عملکردی درآمد) بر مفاهیم اصلی اقتصاد مانند سهم عوامل تولید (شامل نیروی کار، سرمایه، زمین، مدیریت و بهره‌وری، دستمزد، سود و اجاره‌بها) متمرکز است (کاول^۳، ۲۰۱۵). توزیع درآمد مبتنی بر عوامل تولید را اولین بار ریکاردو^۴ مطرح کرد. او با تقسیم کردن جامعه به طبقه اقتصادی "مالکان زمین"، "سرمایه‌داران" و "کارگران" معتقد بود محصول نهایی حاصل نیروی کار، ماشین و سرمایه است، و باید بین مالک زمین، دارنده سرمایه و نیروی کار به صورت مساوی تقسیم شود. توزیع شخصی یا مقداری درآمد، آن چیزی که اهمیت دارد کل درآمد حاصل شده است فارغ از طریقه به دست آوردن آن است. در نهایت مقدار درآمد کسب شده نه منبع و راه به دست آمدن درآمد مهم است (مانند اشتغال، بهره، سود، اجاره، هدیه، ارث و...). مسائل و مشکلات اجتماعی مانند فقر، نابرابری درآمدی و سایر مسائل در این بخش قرار می‌گیرد. برای حل مشکل فقر و توزیع نابرابر درآمد و مشکلات اجتماعی آن راه‌حل‌های زیادی ارائه شده است؛ ولی اغلب در کوتاه‌مدت مشکل را حل کرده و پیامدهای نامطلوب بسیاری در بلندمدت داشته است. برای رفع این مشکلات و پیامدهای آن در مرحله اول باید عوامل اثرگذار بر نابرابری درآمد

¹Musgrave

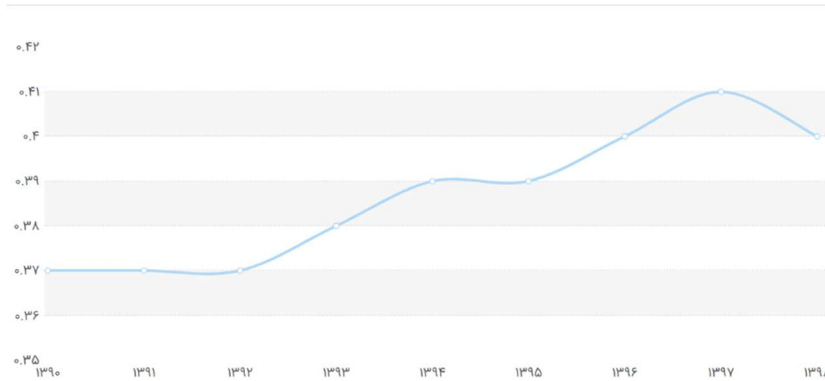
² Thin

³ cowell

⁴ ricardo

شناسایی شود. مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر اساس نتایج تحقیقات کشورهای مختلف سن، جنس، ملیت، نژاد، عوامل طبیعی و جغرافیایی، عوامل فرهنگی و تاریخی، سیاست‌های اقتصادی، نوع درآمد و اشتغال، ساختار بازار و.. است (بیرانوند، ۱۳۹۰).

شکل ۱. نمودار ضریب جینی ایران

منبع: مرکز آمار

شکل (۱) نمودار ضریب جینی ایران در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۸ است. نمودار ضریب جینی در ایران در این سال‌ها صعودی و در برخی از سال‌ها شیب بسیار زیادی را دارا است که نشان از بدتر اوضاع نابرابری درآمدی در کشور دارد. نابرابری درآمدی آسیب‌های بسیاری زیادی به جامعه و اقتصاد کشور وارد می‌کند. باتوجه به نابرابری زیاد در ایران باید با ابزارهای در دسترس شدت نابرابری در ایران را کاهش داد تا از تبعات بدی آن جلوگیری شود.

مالیات یک قرارداد اجتماعی است و اصلی‌ترین منبع درآمد اکثر دولت‌ها به‌ویژه در کشورهای توسعه‌یافته است. مالیات‌ها به دودسته کلی مالیات مستقیم و مالیات‌های غیرمستقیم تقسیم می‌شوند. مالیات‌های مستقیم، مالیات‌هایی که پرداخت‌کننده آنها مشخص است و به‌صورت مستقیم از دارایی و منابع مالی فرد کسر می‌شود. مالیات‌های مستقیم شامل مالیات بر دارایی، مالیات‌بردرآمد است. مالیات‌های غیرمستقیم مالیات‌هایی هستند که پرداخت‌کننده نهایی آنها مشخص نیست و این گروه مالیات‌ها به قیمت نهایی کالاها و خدمات اضافه می‌شود و شامل مالیات بر واردات و مالیات بر مصرف و فروش است. مالیات‌ها از مهم‌ترین زیر ساخت‌های اقتصادی هستند که در رشد و توسعه پایدار، تأمین عدالت اجتماعی از طریق توزیع مجدد درآمد و ثروت و تخصیص بهینه منابع نقش دارند.

یکی از مهم‌ترین مباحث در بررسی نابرابری درآمدی، تأثیر سیاست‌های مالیاتی بر توزیع درآمد است. در این زمینه، تئوری‌های مختلفی وجود دارد که تأثیر مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی را بررسی می‌کنند. یکی از این تئوری‌ها، نظریه توزیع درآمد است که توسط سایمون کوزنتس^۱ و پیکتی^۲ در سال ۱۹۵۵ مطرح شد. طبق این نظریه، افزایش مالیات‌های مستقیم می‌تواند باعث کاهش نابرابری درآمدی شود. به‌عنوان مثال، مالیات مستقیم بر درآمد، مانند مالیات درآمد شخص، می‌تواند باعث کاهش درآمدهای بالا و افزایش درآمدهای پایین شود و به‌این ترتیب نابرابری درآمدی را کاهش دهد. انگل^۳ و همکارانش در سال ۱۹۹۹ در کشور شیلی تأثیر مالیات‌های مستقیم را بر نابرابری مورد مطالعه قرار دادند. نتایج این پژوهش نشان داد تغییر نرخ مالیات‌های مستقیم تأثیر روی نابرابری در این کشور به دلیل ضعف سیستم مالیاتی نداشته است. همچنین برد^۴

¹ Kuznets

² Piketty

³ Engel

⁴ Bird

در سال ۲۰۰۵ مطالعه‌ای درباره اثر مالیات بر نابرابری در کشورهای درحال توسعه انجام داد و نشان داد سیستم مالیاتی فعلی این کشورها قادر به حل مشکل نابرابری نیست و باید مالیات بر مصرف اشخاص برای حمایت از فقرا اجرا شود و نظام مالیاتی مدون در این کشورها ایجاد بشود.

در بررسی تأثیر مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی در ایران، یکی از مطالعات مرتبط، مطالعه انجام شده توسط آذربایجانی و همکاران (۱۳۹۰) است که به بررسی تأثیر سیاست‌های مالیاتی بر نابرابری و رشد اقتصادی در سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۵۴ در ایران پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد نرخ رشد مالیاتی با ضریب جینی و رشد اقتصادی رابطه منفی و معناداری دارد. خانزاده و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای در ایران به بررسی اثر گذاری درآمدهای مالیاتی بر شاخص توسع انسانی و نابرابری در سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۵۰ با استفاده از روش وقفه‌های گسترده پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد ه با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی مستقیم و کاهش سهم درآمدهای مالیاتی غیر مستقیم از تولید ناخالص داخلی، شاخص توسعه انسانی کاهش یافته و نابرابری در توزیع درآمد تشدید می‌شود. در کنار بررسی اثر مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم، عواملی همچون نرخ بیکاری، نرخ تورم و درآمدهای نفتی نیز مورد توجه قرار گرفته است؛ به گونه‌ای که با کاهش نرخ بیکاری و افزایش درآمدهای نفتی، توزیع درآمد عادلانه‌تر شده است و به بهبود توسعه انسانی پایدار کمک کرده است. همچنین نرخ تورم دارای رابطه مثبت با شاخص توسعه انسانی است که البته این رابطه معنی‌دار نمی‌باشد. قربانی و فاطمی (۱۳۹۴) به بررسی تأثیر مالیات‌های مستقیم و غیر مستقیم بر نابرابری درآمدی پرداخته‌اند. در این مطالعه بر اساس روش اقتصادسنجی داده‌های پانل به بررسی تأثیر انواع مالیات در کشورهای منتخب خاورمیانه بر توزیع درآمد آنها طی دوره ۱۹۹۹-۲۰۱۱ پرداخته شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مالیات‌های مستقیم اثر مثبتی بر بهبود توزیع درآمد در برخی از کشورهای از جمله ایران، عمان، کویت، داشته است. صادقی و همکارانش (۱۳۹۷) به بررسی نحوه تأثیر مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی در ایران پرداختند. در این مقاله به‌کارگیری روش نوین خودرگرسیون برداری عامل‌افزوده (FAVAR) و داده‌های فصلی طی دوره ۱۳۹۳-۱۳۶۹ برای ۹۹ متغیر اقتصاد کلان، تأثیر مالیات‌های مستقیم بر ضریب جینی به‌عنوان شاخص توزیع درآمد، بررسی شده است. توابع واکنش آنی حاصل از برآورد مدل نشان می‌دهد که یک شوک مثبت به اندازه یک انحراف معیار در مالیات‌های مستقیم، منجر به کاهش پایدار ضریب جینی و بهبود توزیع درآمد می‌شود. همچنین نتایج تجزیه واریانس نشان می‌دهد که شوک‌های مالیاتی بعد از فصل چهارم بیشترین سهم از تغییرات مربوط به ضریب جینی را به‌خود اختصاص داده است که این امر اهمیت موضوع مالیات‌ها در توزیع درآمد جامعه را نشان می‌دهد. مطالعه حاضر همچنین فرضیه کوزنتس برای ایران را مورد تأیید قرار نمی‌دهد.

قاسمی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای، با استفاده از داده‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، تأثیر مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی در ایران را مورد بررسی قرار دادند. نتایج حاصل از آن نشان می‌دهد که مالیات بر درآمد شخصی می‌تواند باعث کاهش نابرابری درآمدی در ایران شود. همچنین، نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که مالیات بر مصرف، هرچند می‌تواند باعث کاهش نابرابری درآمدی در برخی موارد شود، اما در کل با توجه به ساختار توزیع درآمدی ایران چندان کارآمد نخواهد بود. مطالعات دیگری همچنین نشان می‌دهند که برخی سیاست‌های مالیاتی، مانند افزایش مالیات بر ارث، می‌توانند باعث کاهش نابرابری درآمدی شوند. در مطالعه‌ای که توسط عابدینی و همکاران در سال ۱۳۹۴ انجام شده است، تأثیر مالیات بر ارث بر نابرابری درآمدی در ایران بررسی شده است. نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که افزایش مالیات بر ارث می‌تواند باعث کاهش نابرابری درآمدی در ایران شود.

مالیات‌های مستقیم در برخی موارد می‌توانند بر خلاف هدف توزیعی خود، نابرابری درآمدی را افزایش دهند. ممکن است این امر به دلیل این باشد که افراد ثروتمند، با استفاده از مالیات‌های مستقیم، تلاش کنند که برای ثروت و درآمد خود آسیبی نداشته باشند و از پرداخت مالیات خود اجتناب کنند. این امر می‌تواند منجر به افزایش نابرابری درآمدی شود. به علاوه، نظریه انتقال مالیاتی نیز می‌تواند منجر به افزایش نابرابری درآمدی شود. طبق این نظریه، مالیات‌های مستقیم ممکن است باعث شود که افراد با درآمدهای پایین‌تر، تمایل داشته باشند به بخش سیاه‌بازار که معاف از پرداخت مالیات است، بروند و به نوعی از پرداخت مالیات اجتناب کنند. این امر می‌تواند منجر به افزایش نابرابری درآمدی شود، زیرا

کسانی با درآمد بالاتر، بیشتر بهره‌مند از خدمات قانونی و امنیتی دولت می‌شوند، در حالی که افراد با درآمد پایین‌تر، به علت عدم توانایی در پرداخت مالیات، از این خدمات محروم می‌شوند.

در سال‌های اخیر برای شفافیت و توسعه نظام مالیاتی در ایران تلاش‌های فراوانی شده‌است اما به دلیل وجود درآمدهای نفتی که بخش عمده بودجه و درآمد دولت را شامل می‌شود همچنان با چالش‌های عدیده‌ای مواجهه است. بررسی بودجه دولت در ایران طی سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۹۵ حاکی از آن است که درآمد نفتی دولت ۵۵ درصد و درآمد مالیاتی ۳۱ درصد بوده است. در سال ۱۳۹۷ درآمد مالیاتی تا ۴۲ درصد از درآمدهای دولت را شامل شده است (داده‌های خزانه‌داری کل کشور، ۱۳۹۷). داده‌ها بازگوکننده این واقعیت هستند که سهم عمده درآمدهای دولت در ایران به نفت و منابع طبیعی وابسته است درحالی که آمارهای جهانی نشان از این دارند که بیش از ۶۴ درصد از درآمد کشورهای منتخب جهان از درآمدهای مالیاتی است (آمارهای ^۱GFS) این وابستگی به درآمدهای نفتی علاوه بر مشکلات وابستگی به صادرات و عدم رشد و ... که دارد، ممکن است دولت از سیاست‌های مالی نتواند حداکثر بهره را ببرد و در حل بسیاری از مشکلات کلان اقتصادی با مشکل مواجه شود (ایراندوست، ۱۳۹۷).

تورم به‌عنوان افزایش قیمت‌ها در بازار و کاهش ارزش پول ملی می‌تواند تأثیر بسیاری بر نابرابری داشته باشد. در واقع، تورم می‌تواند باعث ایجاد نابرابری درآمد و ثروت در بین افراد یک جامعه شود. از آن جا که نوع نابرابری که به وجود می‌آید به نوع و سطح تورم وابسته است، توجه به این موضوع می‌تواند به‌عنوان یکی از موضوعات مهم در تحلیل نابرابری در یک جامعه مطرح شود. تورم از کانال‌های مختلفی بر نابرابری اثر می‌گذارد. بیرانوند در سال ۱۳۹۴ راه‌های تأثیر تورم بر نابرابری را بررسی کرد و نشان داد تورم از طریق کانال نرخ بهره، کانال رشد و توسعه اقتصادی، رفتار مصرف‌کننده‌ها، کارایی اقتصادی، بودجه دولت و بازرگانی به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم بر نابرابری اثرگذار خواهد بود. اقلامی در سال ۱۳۸۵ با بررسی داده‌های ایران در بازه سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۸۵ نشان داد بین تورم نابرابری درآمدی تأثیر مثبت و معنی‌داری و غیرخطی وجود دارد و در تورم‌های بسیار شدید می‌توان با کاهش تورم نابرابری بسیار بهبود بخشید. همچنین امورندام^۲ (۲۰۰۴) در منتخب کشورهای آسیایی و گالی^۳ و واندرهون^۴ (۲۰۰۱) در آمریکا وجود رابطه غیرخطی بین تورم و نابرابری درآمدی را نشان دادند و تأکید کردند تورم اثر عکس بر نابرابری دارد. تمامی مبانی نظری و مرور ادبیات نشان از تأثیر زیاد تورم بر نابرابری به شکل عکس دارند و معتقدند با بالا رفتن تورم نابرابری شدت می‌یابد.

اثر درآمد سرانه بر نابرابری یکی از موضوعات مهم اقتصادی است که در سطح بین‌المللی نیز موردتوجه قرار گرفته است. برخی از تحقیقات نشان می‌دهد که افزایش درآمد سرانه می‌تواند منجر به کاهش نابرابری درآمد شود، در حالی که تحقیقات دیگر نشان می‌دهد که افزایش درآمد سرانه می‌تواند منجر به افزایش نابرابری شود. یکی از تفاسیر مرسوم در مورد رابطه بین درآمد سرانه و نابرابری، مفهوم "انحراف خط" است. باتوجه به این مفهوم، هنگامی که درآمد سرانه یک کشور افزایش می‌یابد، افراد با درآمد پایین‌تر کمتر از این افزایش بهره‌مند می‌شوند و افراد با درآمد بالاتر بهره‌مندی بیشتری از آن دارند. به‌عبارت‌دیگر، خط به سمت افراد با درآمد بالاتر انحراف می‌کند و این انحراف می‌تواند منجر به افزایش نابرابری شود. مهیک^۵ (۲۰۱۸) در پژوهشی در ۲۷ کشور با درآمد بالا جهان طی بازه سال‌های ۱۹۹۱-۲۰۱۴ نشان داد درآمد سرانه در این کشورها اثر معکوسی بر نابرابری دارد به این صورت که با افزایش درآمد این کشورها نابرابری درآمدی کاهش یافته است و بهتر شده است.

هدف از انجام پژوهش مزبور بررسی نحوه اثرگذاری مالیات‌های مستقیم بر توزیع درآمدی در استان‌های کشور است. باتوجه به اهمیت موضوع نابرابری باید عواملی که بیشترین تأثیر را بر نابرابری دارد شناسایی و رفع کرد. برای این منظور متغیرهای تورم و درآمد سرانه نیز علاوه بر

¹ Global Forecast System

² Amornthum

³ Galli

⁴ van der Hoeven

⁵ Mehic

مالیات‌های مستقیم در مدل برآورد در نظر گرفته شده است و با استفاده از روش داده‌های تابلویی اثرگذاری مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی سنجیده می‌شود. همان گونه در مبانی نظری مطرح شد نابرابری درآمدی بین استان‌های ایران بسیار زیاد است. این پژوهش می‌تواند به کاهش نابرابری بین استانی ایران کمک کند زیرا مهمترین متغیرهای کلان اقتصادی اثرگذار بر نابرابری در مدل در نظر گرفته می‌شود و ضرایب و نحوه اثرگذاری آن برآورد می‌شود.

روش پژوهش

مطالعاتی بسیاری درباره نحوه اثرگذاری مالیات بر نابرابری درآمدی صورت گرفته است. در این مطالعات بنا به نوع پژوهش از روش‌های متفاوتی استفاده شده است؛ اما در اکثریت این پژوهش‌ها، ضریب جینی به‌عنوان متغیر وابسته و مالیات به‌عنوان متغیر مستقل مدل در نظر گرفته می‌شود. در پژوهش حاضر نیز همانند مطالعات پیشین از ضریب جینی به‌عنوان شاخص اندازه‌گیری نابرابری و متغیر وابسته، و از مالیات‌های مستقیم به‌عنوان متغیر مستقل اصلی استفاده شده است. برای برآورد دقیق‌تر مدل از اصلی‌ترین متغیرهای کلان اثرگذار بر نابرابری شامل درآمد سرانه و تورم نیز به‌عنوان متغیرهای توضیحی استفاده شده است؛ بنابراین مدل تجربی این پژوهش به صورت رابطه (۱) است:

$$Gini = f(Tax, RpGDP, Inf) \quad (1)$$

که در این رابطه $Gini$ ضریب جینی، Tax مالیات مستقیم، $RpGDP$ درآمد سرانه و Inf تورم است.

باتوجه به مدل تجربی و بررسی مرور ادبیات، رابطه تجربی این پژوهش به صورت رابطه (۲) برآورد می‌شود:

$$Ginit = \alpha + \beta_1 Tax_{it} + \beta_2 RpGDP_{it} + \beta_3 Inf_{it} + U_{it} \quad (2)$$

در رابطه بالا α عرض از مبدأ، β ضریب هر کدام از متغیرهای مستقل مدل است و U_{it} نشان‌دهنده جزء اخلاص است. i نمایانگر مقطع که در این پژوهش هر استان و t نمایانگر بعد زمان است. باتوجه به اینکه در این پژوهش داده‌های استانی هستند و طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۶ (سری زمانی) برآورد می‌شود بنابراین از الگوی داده‌های تابلویی (پانل دیتا) استفاده می‌شود.

داده‌های ضریب جینی در این پژوهش توسط محقق با روش میانگین وزنی محاسبه شده است. داده‌های ضریب جینی به تفکیک مناطق شهری و روستایی هر استان در سالنامه‌های آماری مرکز آمار موجود است و میزان مناطق شهری و روستایی هر استان بر اساس جمعیت کل استان نیز از مرکز آمار گرفته شده است. داده‌های مالیات‌های مستقیم به تفکیک کل استان از بانک داده‌های اقتصادی و مالی گرفته شده است و داده‌های تورم از مرکز آمار استخراج شده است. برای تخمین مدل از روش داده‌های تابلویی و نرم‌افزار استاتا استفاده شده است.

نتایج

در پژوهش حاضر استان‌های ایران (۳۱ استان) و طی بازه ۷ ساله بررسی می‌شود در نتیجه تعداد ۲۱۷ مشاهده داریم. واحد درآمد سرانه میلیارد ریال به نفر است و واحد مالیات میلیون ریال است. توزیع اغلب داده‌ها نرمال بوده و نیاز به استانداردسازی و نرمال کردن نیست.

برای مشخص شدن نوع الگوی داده‌های تابلویی و روش برآورد آن، نیاز است آزمون‌های اولیه انجام شود. این آزمون‌ها عبارت‌اند از آزمون چاو (برای تشخیص داده‌های تابلویی یا ترکیبی، آزمون ضریب لاگرانژ بروش - پاگان^۲ (آزمون LM) و آزمون هاسمن^۳ برای تشخیص الگو اثرات ثابت یا تصادفی انجام شده است. نتایج تمامی آزمون‌ها مدل برآورد روش داده‌های تابلویی با الگوی اثرات تصادفی را تأیید کردند.

برای اینکه ضرایب برآورد شده و رگرسیون قابل اعتماد و صحیح برآورد شده باشد نیاز ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی اجزا آن چک شود که در این پژوهش از آزمون واریانس ناهمسانی نسبت راست‌نمایی LR و آزمون وولدریج^۴ برای تشخیص خودهمبستگی استفاده شده است. بررسی نتایج آزمون ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی مشخص شد این مشکل که داده‌های تابلویی رایج است وجود دارد و برای رفع آن در این پژوهش به جای مدل OLS باید از مدل GLS استفاده شود، مدل را تخمین می‌زنیم. نتایج آزمون‌های صورت گرفته برای ۳۱ استان ایران در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ به روش حداقل مربعات تعمیم یافته GLS در جدول (۱) زیر نمایان شده است.

جدول ۱. نتایج تخمین مدل به روش حداقل مربعات تعمیم یافته (GLS)

متغیر	ضریب برآورد	آماره Z	میزان خطا
RpGDP	-0/024	-2/360	0/018
INF	0/006	5/022	0/000
Tax	۲,۶۳e	12/523	0/000
cons	۰/۲۹۷	83/570	0/000

منبع: محاسبات پژوهش

باتوجه به نتایج نهایی تخمین که در جدول (۱) آمده است، تمامی ضرایب متغیرها معنی هستند به این معنی که متغیرهای مستقل مدل شامل درآمد سرانه، تورم و مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی در سطح استان‌های ایران اثرگذار هستند. درآمد سرانه تأثیر منفی و معنی‌داری بر نابرابری درآمدی دارد به این معنی که با افزایش درآمد سرانه در سطح هر استان نابرابری درآمدی کاهش یافته است. تورم اثر مثبت و معنی‌داری بر نابرابری درآمدی دارد؛ یعنی هر چه تورم بالاتر برود نابرابری درآمدی بدتر و شدیدتر می‌شود. مالیات‌های مستقیم نیز اثر مثبت و معنی‌داری بر ضریب جینی در سطح استان‌های کشور دارد و هر چه درآمدهای مالیات مستقیم دولت بیشتر شده است نابرابری در سطح استان‌های کشور بیشتر شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

برابری و عدالت اقتصادی و اجتماعی از اهداف اصلی هر جامعه‌ای است. در جوامع پیشرفته به خصوص کشورهای اروپایی مالیات‌ها به خصوص مالیات‌های مستقیم به دلیل اینکه مشخص است پرداخت کننده نهایی مالیات نقش بسیار زیادی در بازتوزیع درآمد و بهبود نابرابری دارند؛ بنابراین در این پژوهش تلاش شد نحوه اثرگذاری مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی در استان‌های ایران در بازه سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ تجزیه و تحلیل شود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از الگوی داده‌های تابلویی و نرم‌افزار استاتا استفاده شد.

¹ chow test

² Breusch-Pagan test

³ hausman test

⁴ Wooldridge test

نتایج این پژوهش نشان‌دهنده وجود رابطه معنی‌دار و مثبت بین مالیات‌های مستقیم و نابرابری درآمدی در استان‌های ایران است با اینکه غالب پژوهش‌های صورت‌گرفته در دنیا و مبانی نظری وجود رابطه منفی بین مالیات و نابرابری را نشان دادند، با توجه به اینکه ایران کشور در حال توسعه است، درآمد سرانه کمی دارد از طرفی منابع نفتی باعث شده است منبع درآمد دولت متکی به درآمد نفتی باشد و نظام مالیاتی مدون و شفافی وجود نداشته باشد و راه‌های فرار مالیات برای افراد با درآمد بالا بسیار زیاد است و پایبندی به قوانین مالیاتی وجود ندارد به همین دلیل اغلب مالیات‌های مستقیم از افراد متوسط جامعه گرفته می‌شود که این خود باعث نابرابری بیشتر در کشور می‌شود. در ایران بسیاری از بازارها و مشاغل غیررسمی هستند؛ بنابراین نرخ مالیات مشخصی برای این گروه مشاغل مانند بازارهای غیررسمی ارز و بسیاری از مشاغل واسطه‌ای وجود ندارند. به‌طور کلی، مالیات‌های مستقیم در ایران به دلیل وجود محدودیت‌های ساختاری و مدیریتی، به نسبت دیگر کشورها، به‌عنوان یکی از عوامل ایجاد نابرابری درآمدی شناخته شده‌اند. برای مثال، در ایران با وجود نرخ مالیات برای افراد با درآمد بالاتر بیشتر است، اما به دلیل وجود فضای تبدیل درآمدهای غیرمشهود به درآمدهای مشهود (سیاه‌کار، بخش غیررسمی و...) و همچنین عدم پایبندی به قوانین مالیاتی، افراد با درآمد بالاتر می‌توانند با استفاده از روش‌های قانونی و غیرقانونی، مالیات پرداختی خود را کاهش دهند. به‌علاوه، عدم وجود کارایی و بهره‌وری در بخش مالیاتی نیز به ایجاد نابرابری درآمدی در کشور کمک می‌کند. درآمد سرانه استان‌های ایران با وجود پایین بودن مقدار آن ولی همانند تمام مبانی نظری مطرح شده تأثیر منفی بر نابرابری درآمدی دارد؛ هر چه درآمد افراد جامعه به‌خصوص دهک پایین درآمدی بیشتر شود اوضاع نابرابری بهبود می‌یابد و بالا رفتن درآمد سرانه هر استان باعث کم‌شدن نابرابری‌های اجتماعی نیز می‌شود افزایش درآمد سرانه می‌تواند برای کاهش نابرابری درآمدی مؤثر باشد. با افزایش درآمد سرانه، افراد با درآمد کم‌تر می‌توانند به راحتی به خدمات اساسی نظیر بهداشت، تحصیل و... دسترسی پیدا کنند و این می‌تواند در کاهش نابرابری درآمدی مؤثر باشد. تورم نیز در تمامی پژوهش‌ها و مبانی نظری مطرح شده اثر مثبت روی نابرابری داشته؛ زیرا با بالا تورم میزان درآمد افراد قشر متوسط و ضعیف درآمدی به همان میزان بالا نمی‌رود و این باعث می‌شود قدرت خرید این گروه از جامعه کاهش پیدا کند در صورتی که دهک‌های بالا درآمدی معمولاً تعدیل درآمد با نرخ تورم دارند و این باعث افزایش نابرابری در جامعه می‌شود.

در این بخش به ارائه راهکارهایی برای عادلانه‌تر شدن توزیع درآمدی و کاهش نابرابری می‌پردازیم. برای بهبود نابرابری درآمدی در ایران از طریق مالیات باید در ابتدا نظام مالیاتی کشور بازنگری شود، طرح یک نظام مالیاتی توسط دولت به صورتی برقرار شود که کلیه افراد جامعه با توجه به توانایی مالی خود مالیات بپردازند و با اجرای قوانین مالیاتی یکسان و بدون تبعیض برای گروه‌های مختلف درآمدی فرار مالیاتی را به حداقل رسانند. در صورتی که مالیات‌ها بخش اعظم و مهم درآمدهای دولت باشد، دولت می‌تواند با اعمال سیاست‌های مالی دقیق نابرابری درآمدی بین استانی را کاهش بدهد. سطح درآمد سرانه کشور باید بالا برود به‌خصوص در استان‌های کم‌درآمدتری مانند سیستان و بلوچستان که اوضاع نابرابری بین منطقه‌ای در کشور بهبود یابد. نرخ تورم باید کنترل بشود دولت با ابزارها و سیاست‌های متناسب باید نرخ تورم را کاهش بدهد؛ زیرا اصلی‌ترین فشار نرخ بالا تورم به افراد دهک‌های پایین جامعه وارد می‌شود. پیشنهاد این پژوهش بازنگری در قوانین مالیاتی کشور و توجه بیشتر مسئولین اجرایی کشور به بحث نابرابری به‌خصوص نابرابری بین استانی و منطقه‌ای در ایران است.

فهرست منابع فارسی

- آذربایجانی، ک. مرادپور اولادی، م و نجفی، ز. (۱۳۹۰). بررسی اثر سیاست های مالیاتی بر نابرابری درآمد و رشد اقتصاد، نشریه راهبرد توسعه، ۷(۳)، ۶۴-۷۸.
- اقلامی، س. (۱۳۸۸): اثر غیرخطی تورم بر نابرابری درآمدی در ایران، دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی تهران
- ایراندوست، م، و مداح، م. (۱۳۹۷). الگوهای متفاوت درآمد و مخارج دولت در کشورهای منتخب عضو منا با تاکید بر ایران. سیاست های راهبردی و کلان، ۶(۲۲)، ۱۵۱-۱۶۶.
- بیرانوند، م. (۱۳۹۴). مطالعه بین استانی تأثیر تورم و بیکاری بر توزیع درآمد در ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اداری و اقتصادی دانشگاه فردوسی مشهد.
- خانزادی، آ، حیدریان، م و مرادی، س. (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل نقش و اثرات درآمدهای مالیاتی بر توزیع درآمد و توسعه انسانی (مطالعه موردی کشور ایران). فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد مقداری، ۱۱(۴)، ۱۳۵-۱۵۸.
- صادقی ک. بهشتی، م. رنج پور، ر. و ابراهیمی س. (۱۳۹۷) تحلیل تجربی تأثیر مالیات های مستقیم بر توزیع درآمد در ایران: کاربرد مدل خودرگرسیون برداری عامل افزوده. پژوهشنامه مالیات، ۲۶ (۳۷): ۷۲-۴۱
- قربانی، م. و فاطمی، م. (۱۳۹۴) بررسی تاثیر مالیات های مستقیم و غیرمستقیم بر توزیع درآمدی در کشورهای منتخب. ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه. ۱۱(۱۸۶)، ۶۵-۷۲

فهرست منابع انگلیسی

- Bird, M. Richard, B (2005), "Redistribution via Taxation: The Limited Role of the personal income tax Developing Countries", Internet Document
- Galli, R and van der Hoeven, R (2001), "Is Inflation Bad for Income Inequality: The Importance of the Initial Rate of Inflation", Employment Paper (29).
- Mehic, A. (2018). *Industrial Employment and Income Inequality: Evidence from Panel Data*. Structural Change and Economic Dynamics, 45, 84-93.

پژوهشگران گرامی

مریم ریشه چی فیاض، محمدعلی فلاحی

گواهی می شود، مقاله با عنوان:

بررسی اثرگذاری مالیات‌های مستقیم بر نابرابری درآمدی

توسط داوران منتخب کمیته علمی کنفرانس به صورت سخنرانی پذیرفته گردیده است.
مجموعه برگزار کننده کنفرانس برای پژوهشگران گرامی توفیق روز افزون را آرزومند است.

مهندس غلامرضا محمدی پور
دبیر اجرایی کنفرانس

ششمین کنفرانس ملی
اقتصاد، مدیریت و حسابداری
تیرماه ۱۴۰۲

دکتر مهدی نداف
دبیر علمی کنفرانس

